

Walter Rüegg (ed.),

A History of the University in Europe, volume IV: Universities since 1945,

New York: Cambridge University Press, 2011, 635 p., ISBN 9780521361088

Eğitim sistemlerindeki dönüşümlerin arkasındaki yapısal nedenleri açıklayabilmek için, yükseköğretimdeki değişimleri, toplumsal değişim içinde incelemek gerekir¹. Öteden beri tartışılmalı üniversitenin yapısı ve üstlendiği roller tarihsel süreç içinde irdelendiğinde, her dönemde ve ülkede üniversitenin farklı rolleri üstlendiği görülür. Bu bağlamda üniversitelerin dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal değişimlerinin merkezinde yer aldığını söyleyebiliriz. Bu anlamda ilk üniversitelerin başlangıçta kuruluş felsefesi, ağırlıklı olarak din, felsefe, hukuk ve tıp alanında eğitim vermek olarak görülürken, modern döneme gelindiğinde sadece eğitim veren bir kurumdan, araştırma yapan, bilgi üreten ve yaygınlaştıran modern üniversitelere dönüşürken, etkisinde kaldığı kilisenin veya kurucu vakfın yönlendirici denetiminden kurtulsa da hala ideal anlamda özerklik arayışlarını sürdürmektedir².

1 İlhan Tekeli, "Tarihsel Bağlam İçinde Türkiyede Yükseköğretimin ve Yökün Tarihi", *İlhan Tekeli Toplu Eserler-14* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), s. 49.

2 Seyfi Kenan, "Üniversite", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: İSAM Yayınları, 2012), c. 42, s. 338-348.

İlk üniversiteler, Orta Çağ Avrupa'sında 11. yüzyıl sonu 12. yüzyıl başında görülen Bologna ve Paris üniversiteleridir. Bu üniversiteler ileride kurulacak üniversitelerin bir anlamda arketiplerini oluşturmuşlardır. Öyle ki Avrupa'da bazı ülkeler Bologna üniversitesini model alırken, bazı ülkeler de Paris üniversitesini model almıştır. Orta çağ üniversitelerinde görülen dini kurumlara karşı mücadele ise üniversitenin kimlik arayışında dikkat çeken bir diğer süreçtir.

İkinci Dünya savaşının sona ermesiyle ise üniversitelerin yapılandırılmasında üç tarihsel gelişme görülmüştür: Siyasal yapıda meydana gelen gelişme, nüfus ve üretim kapasitesindeki artış ve üniversitenin yaygınlaşması³. İlerleyen dönemlerde Alman felsefecilerin Kant, Hegel gibi kişilerin izlerini barındıran yapısıyla, bilgi ile deneyimi birleştiren felsefesiyle ve bütün bilimleri aynı çatı altında birleştiren üniversite fikri ile⁴ Humboldt modeli çağa damgasını vursa da, gerçek anlamda bu model tam olarak uygulanamamıştır. Kıta Avrupası üniversiteleri bu dönemde öncü iken Amerikan üniversitelerinin yükselişiyle, Amerikan Anglo-Sakson modeli, kapitalist yaklaşımların eşliğinde yeni bir üniversite modeli oluşturmuştur.

Üniversitelerin ülkelere olan katkıları düşünüldüğünde üniversitenin tarihini anlamada yardımcı olacağı kanısını taşıdığı elinizdeki bu inceleme, Walter Rüegg editörlüğünde hazırlanan *A History of the University in Europe, volume IV: Universities since 1945 (Avrupa'da Üniversite Tarihi)* başlıklı bu kitap on beş bölümden oluşmaktadır; sonsöz ve ek ile birlikte çeşitli ülkelerden on yazarın makalelerini içermektedir. Daha önce de yazılmış olan üniversite tarihi kitapları serisinin dördüncü cildir. Önceki ciltlerin devamı şeklindeki makalelerin derlenmesiyle oluşturulmuş, arşiv niteliği taşıyan yol gösterici bir kitaptır. Üniversiteye karakterini veren konulara vurgu yapan makalelerin yer aldığı bu kitap, 1945 yılından beri üniversitelerin üstlendiği öncü rolü yansıtan, üniversitenin dünden bugüne geçirdiği başkalaşımını siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik yansımalarını, bir anlamda toplumsal değişimlerinde etkili olan tarihsel olayları bağlantılarıyla anlatan, okuyucunun neden-sonuç bağlamı içinde düşünmesini sağlayan iyi bir kitaptır.

Eserin önsöz kısmında Walter Rüegg, *Avrupa'da Üniversite Tarihi* adlı serinin oluşum sürecini özetlemektedir. Rüegg, ilk ciltlerde teoloji ve sanata özel ilgi gösterilirken, hümanizm ve beşeri bilimlerin yükselmesi üzerine vurgu yapıldığını, bu

3 Gülbenkyan Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), s. 37, akt. Taner Timur, "Toplumsal Değişme ve Üniversiteler", (Ankara: İmge Kitabevi, 2000), s. 237-238.

4 "The Encyclopedia of Higher Education", (Oxford: Pergamon Press, 1992), II, s.1251-1258; Üniversite kavramının tarihi ve felsefi kökeni için bkz. S. Kenan, "Üniversite".

ciltte ise bahsi geçen süreç içinde doğa bilimleri ve sosyal bilimlere odaklanıldığını dile getirir.

İlk bölümde Walter Rüegg, II. Dünya Savaşı'nın, Avrupa'nın pek çok yerinde, yıkılmış bir üniversite manzarası bıraktığını gözler önüne sererken, bölümün temel amaçlarını üç ana tema ile ortaya koyar: Birincisi ilk kuruluşundan bu yana üniversitelerin önemli unsuru olan reform fikri iken, ikinci tema olan fildişi kulesinin yıkımı, üniversite ve üniversitenin kamu alanı ile etkileşimi ve 1980'li yıllarda başlayan reformların sonuçlarıyla yakından ilgilidir. Üçüncü tema ise Avrupa üniversitelerinin taşralllaşması yani yerelleşmesi ile araştırma ve eğitim alanındaki dünya hâkimiyetini kaybetmesidir. Yazar, *Reformatio in Melius*, adlı kısımda yeni ortaya çıkan akademik akımın önemli özelliklerini yedi değer üzerine dayandırırken, *amor sciendi*⁵ye meşruluk kazandırdığının resmini ortaya koyar. Rüegg, Orta çağlarda dahi üniversitede lisans, yüksek lisans ve doktora seviyeleri bulunduğunu; üniversitede öğrencilerin, pratik yaşamın deneyimleri arasındaki uyumsuzlukları diyalektik sürece katılarak, mantık sentezinde çözüm bularak deneyim kazandıklarını, öğrencilerin bu diyalektiği tecrübe ettikleri tartışmaların tüm fakültelerde müfredatın önemli bir parçasını oluşturduğuna değinir. Rüegg, 19. yüzyılda gerçekleşen *üniversitelerin beklenmedik yükselişi*'ni, 1810 yılında Berlin üniversitesinin açılışı ile sembolize edilen ve şu anda Wilhelm von Humboldt adı ile ilişkilendirilen modern üniversite politikası ile açıklandığını ifade eder. Sonuç olarak, Humboldt'un Berlin Üniversitesi için yaptığı planında devletin mülkiyetini üniversiteye bırakması gerektiğini önerdiğini dile getirir.

İkinci bölümde Guy Neave, II. Dünya Savaşı'nı Avrupa'daki üniversitelerin gelişiminde dönüm noktası olarak kabul etmek için inandırıcı nedenler bulunduğunu yansıtıcı sorularla çerçeveslendirir. Savaşın sonunda ortaya çıkan üniversite reformu içinde üç düşünce aşaması tanımlanabileceğini ifade eder. Neave, Avrupa'da üniversitenin kitlesel yüksek öğretime doğru hareketinin, tarihin dönüm noktalarından biri olarak karşımıza çıktığını ifade eder. Özellikle de bunu nicel verilerle ortaya koyan Neave, örneğin Finlandiya ve Hollanda'nın 1950 yılına göre on kattan daha fazla üniversite öğrencisi kaydı yaptığını; Almanya Federal Cumhuriyeti ve Birleşik Krallıklarda öğrenci kayıtlarının dokuz kat, Fransa'nın sekiz, Yunanistan, İtalya ve Avusturya'nın altı, Belçika'nın beş ve Yugoslavya'nın ise dört kat arttığının altını çizer. Bunun yanı sıra yazar, en göze çarpan nitelikte kurumsal büyüme hangi Avrupa Birliği üyesi ülkede gerçekleştiğini nicel verilerle gözler önüne serer: Kamu sektöründe, 1990'daki 53 olan oranı, 2005'te 118'e

5 Bilim aşkı.

çıkarak iki kattan fazla artış gösteren Birleşik Krallık öne çıkarken, ardından Polonya (22 üniversite), İtalya (17), İspanya (11), Fransa (9), Slovakya (7), Çek Cumhuriyeti (6), Estonya ve Avusturya (her biri 4) sıralanır. Özel üniversitelere dair lig tablosu ise farklı bir profil ortaya koymaktadır: En üretkeni 37 üniversite ile Polonya yer alırken, ardından sırasıyla Portekiz (16), İspanya (14), İtalya ve Avusturya (her biri 6), ve Estonya (4) gelmektedir.

Üçüncü bölümde Walter Rüegg ve Jan Sadlak, tarihte daha önce hiçbir zaman umutların II. Dünya Savaşı'ndan sonraki elli yılda olduğu kadar üniversitelere yüklenmediğini, Avrupa'da daha önce hiç bu kadar kısa süre içinde böylesine fazla sayıda üniversite ve diğer yüksek öğretim kurumlarının açılmasına şahit olunmadığını, hiç bu kadar fazla sayıda öğretmen, öğrenci ve yönetici personel kalabalığını ağırlamadığını ifade eder ve aynı şekilde üniversitelerde emsali görülmemiş bir ulusal ve uluslararası işbirliği yaptığının altını çizerek. Yazarlar, zamanla yüksek öğretimin gittikçe artan rolüne karşı devlet ilgisinin ortaya çıkışına dikkat çekerek, yükseköğretimi dört aşamada ele alarak irdeler:

1. Bölünmüş bir Avrupa'da iyileşme, 1945-1955
2. Yükselen ulusal ve uluslararası üniversite politikaları, 1956-1967
3. Genişleme, demokratikleşme, bürokratikleşme, 1968-1982
4. Uyum sağlanmış Avrupa modeline doğru, 1983-1995

Dördüncü bölümde Geoffrey Lockwood, “*üniversite*” terimini ele alarak, üniversitenin idare edildiğini, kontrol edildiğini, ancak yönetilmediğini tarihsel perspektif içinde ele alarak tartışır. Bu bağlamda özellikle de 1945 sonrası dönem boyunca üniversitelerin özerklik derecelerini, devlet tarafından üniversiteye sağlanan kurumsal özerklik derecelerini tarihsel bağlamı içinde inceler.

Beşinci bölümünde Thomas Finkenstaedt, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren seçkin bir üniversite siteminden açık yüksek öğretim sistemine doğru gerçekleşen olağanüstü gelişmenin, Avrupa üniversitelerinde nicel ve nitel değişimlere yol açtığını ifade eder. Savaş sonrası dönemde de, bir dizi sosyal değişim ve kazanımların üniversiteleri etkilemeye başladığını ifade ederken, bir başka cephede ise akademisyenlerin değişen fikir iklimini, profesörlerin ise gelişim ve uzmanlık sembolü olduğu iyimser bilim ve öğrenme görüşünden, şüpheli ve bazen bilim karşıtı tavra doğru değişim gösterdiğinin resmini ortaya koyar.

Altıncı bölümde A. H. Halsey, üniversiteye giriş ile ilgili gereklilikleri ülkeleri karşılaştırarak verir. Avrupa'daki 1970, 1980 ve 1990'lardaki yüksek eğitimde

kadınların kayıt oranını gözler önüne sererken, diğer yandan Batı ve Doğu Avrupa'daki oranları kendi içinde kıyaslayarak, genişleyen kayıt oranını sosyal, ekonomik ve politik açıdan irdelemektedir. Özellikle de eşitsizliğe yaptığı vurgusuyla dikkat çekmektedir.

Yedinci bölümde Sheldon Rothblatt, Avrupa'daki üniversite tarihini “müfredat, öğrenci ve eğitim” açısından ortaya koymaya çalışır. Rothblatt, Avrupa yüksek öğreniminde değişen müfredat, öğrenci ve eğitim algısını tarihsel perspektifte ele alırken, aynı zamanda öğrenci hareketliliğinde kat edilen yolu, özellikle Erasmus' u yüzdelere ifade ederek anlatır ve ülkeler arası karşılaştırmalarıyla verilerini somutlaştırır.

Sekizinci bölümde Louis Vos, 1945'ten 2000 yılına kadar öğrenci hareketliliğini ve politik eylemleri ülkeler bazında değerlendirmeler yaparak sunmaktadır. Bunu yaparken de hareketliliğin tarihini, ideolojik köklerini, farklı öğrenci yapılarının öğrenci hareketliliğinin gelişimini nasıl etkilediğini tartışırken, Avrupa öğrenci hareketliliğindeki ulusüstü çizgiyi, uluslararası öğrenci örgütlerinin ve öğrenci hareketlerinin dünden bugüne aldığı konumu tarihsel ve politik perspektif içinde sunar.

Dokuzuncu bölümde Ulrich Teichler, yüksek öğrenim ve istihdam arasındaki değişen ilişkileri, politikaları, araştırma tartışmaları ışığında ele alır. 1950'den 1990'a kadar Avrupa mezunları hakkında değişen rolleri nicel veriler kullanarak somutlaştırır. Özellikle de, üniversitelerin değişen rolünü ve sorumluluklarını, son yıllardaki eğilimleri ve politikaları da dikkate alarak irdeler.

Onuncu bölümde Notker Hammerstein, ve Dirk Heirbaut, sosyal bilimlerin ortaya çıkışını tarihsel perspektif içinde ele alırken, on birinci bölümde John Ziman, matematiksel ve kesin bilimlerin üniversitelerin gelişimindeki önemini bilim politikasına yoğunlaşarak tarihsel perspektif içinde verir. On ikinci bölümde Herbert C. Macgregor, Avrupa üniversitelerinde biyolojik bilimlerin oluşum sürecini ve gelişimini tarihsel çerçevede sunarken, on üçüncü bölümde Gordon Graig and Stuart Monro, dünya bilimlerinin eğitime olan etkisine değinir ve Avrupa üniversitelerinin değişen dünyanın yaşamımıza meydan okumasıyla nasıl karşı karşıya olduğunu anlamaya çalışmamız konusunda bizi düşünmeye sevk eder. On dördüncü bölümde, John Ellis, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla değişen tıp bilgisini tarihsel perspektif içinde sunarken, kültürel, sosyal ve ekonomik değişimlerin de tıp uygulamalarını ve eğitimini değiştirdiğini, yapılan tıp eğitimindeki reformları ve reformun sonuçlarını ele alır. On beşinci bölümde Chistopher Watson, II. Dünya

Savaşı'ndan sonra yüksek öğretimde üst düzey teknolojik eğitimin, üniversitelerin pozisyonlarının korunmasında önemli olduğunun altını çizerken, diğer yandan Avrupa üniversitelerinin ticaret karşısı kültürü benimsemesinden dolayı, Avrupa üniversitelerinin teknoloji alanında yavaşlamasına sebep olduğunu belirtir.

Sonsözde Andris Barblan, “Avrupa’da Üniversite Tarihi” adlı projenin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili süreci tarihsel bakış açısıyla yansıtırken, Bologna deklarasyonunun Avrupa yüksek öğrenim alanını nasıl genişlettiğini, özellikle de Erasmus-Mundus programlarını da devreye sokmasıyla beraber Avrupa yüksek öğretiminin kalitesini yükseltme çabalarının nasıl gerçekleştiğinin irdelendiği dizeleri içerir.

Sonuç olarak, “*Avrupa’da Üniversite Tarihi*” üniversiteye karakterini veren konulara vurgu yapan makalelerin yer aldığı, 1945 yılından beri üniversitelerin üstlendiği öncü rolü yansıtan bu kitap, her bölümde Avrupa yükseköğretimine ilişkin tematik ardıl yaklaşımı benimsemesiyle ve olguları tarihsel akış içinde incelemesiyle dikkate değerdir. Özellikle de Avrupa yükseköğretimini tarihini araştırmak isteyenler için önemli bir eser olduğunu söylemeliyiz. Kitap, Avrupa üniversite tarihinin inşasında farklı coğrafyalardan ve kültürlerden yazarların yorumlarını dikkate alması bakımından da önemli bir eser niteliği taşıyan bu çalışmanın, küresel dünyada üniversitenin amaç ve görevinin daha iyi kavranmasına katkıda bulunacaktır.

Gülşah Taşçı Kaya

Eve M. Troutt Powell,

Tell This in My Memory -Stories of Enslavement From Egypt, Sudan and The Ottoman Empire-

Stanford University Press, Stanford, California, 2012, 264 pp., ISBN: 0804782334

Reading the book “*Tell This in My Memory*” by *Eve M. Troutt* may make one to think the meaning of the “holding memories” once more. The writer, Eve Powell, in her prologue narrates the current situation of the Sudanese Refugees in 2005’s Cairo with the emphasis that how the memories of the people follow them in a social context even for generations. A group of Sudanese refugees stays in some camps at the middle class Cairo neighborhood in 2005. Most of them